

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

**Qo‘lyozma huquqida
UO‘K: 338.48-6:7/8(575.1)**

RAXIMOVA DILFUZA MIRZAKASIMOVNA

**O‘ZBEKISTONDA ZIYORAT TURIZMINI RIVOJLANTIRISH
ISTIQBOLLARI**

08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

**Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan**

D I S S E R T A S I Y A

**Ilmiy rahbar:
i.f.f.d, (PhD), professor SH.S. Sayfutdinov**

Toshkent-2025

MUNDARIJA

KIRISH.....	3
I-BOB. ZIYORAT TURIZMINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	13
1.1. Ziyorat turizmining mohiyati va uning nazariy asoslari.....	13
1.2. Xorij mamlakatlarida ziyorat turizmini rivojlantirishning o‘ziga xos jihatlari.....	25
1.3. O‘zbekistonda ziyorat turizmini rivojlantirish xususiyatlari va uning resurslari.....	38
Birinchi bob bo‘yicha xulosa.....	50
II-BOB. O‘ZBEKISTONDA ZIYORAT TURIZMINI RIVOJLANTIRISH HOLATI VA TAHLILI.....	51
2.1. O‘zbekistonda turizm sohasi rivojlanishining hozirgi kundagi holati.....	51
2.2. Hududiy ziyorat turizm obyektlaridan foydalanishning samaradorligi.....	65
2.3 Ziyorat turizmini rivojlantirishda sotsiologik tadqiqot tahlili.....	78
Ikkinchi bob bo‘yicha xulosa.....	92
III-BOB. O‘ZBEKISTONDA ZIYORAT TURIZMINI TASHKIL ETISH VA SAMARALI RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI....	94
3.1. O‘zbekistonda ziyorat turizmini tashkil etish va rivojlantirishda xalqaro tajribadan foydalanish yo‘llari.....	94
3.2. Hududiy ziyorat turizm salohiyatidan foydalanishda klaster modeli asosida baholash	108
3.3 O‘zbekistonda ziyorat turizmini rivojlantirishning ekonometrik prognoz modeli.....	122
Uchinchi bob bo‘yicha xulosa.....	138
XULOSA VA TAKLIFLAR.....	140
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.....	142
ILOVALAR.....	153

KIRISH

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahon iqtisodiyotida ziyorat turizmini rivojlantirish diniy, madaniy va iqtisodiy omillarning o‘zaro uyg‘unligi asosida yuqori qo‘shilgan qiymatga ega bo‘lgan xizmatlar segmentini kengaytirish, mehnat bilan bandlikni oshirish va infratuzilmaviy investitsiyalarni jalb qilishda muhim o‘rin tutadi. Bu turdagi turizm nafaqat diniy ehtiyojlarni qondirish, balki mahalliy iqtisodiyotga turli xizmatlar – transport, turar joy, ovqatlanish va savdo sohalari orqali multiplikativ ta’sir ko‘rsatib, jami ichki mahsulot o‘sishiga hissa qo‘shadi. Ayniqsa, xalqaro ziyoratchilar oqimining barqaror oshishi turistik brendning shakllanishi va mamlakatlar o‘rtasidagi madaniy muloqotni mustahkamlashda strategik ahamiyat kasb etadi. UN Tourism hisobotiga ko‘ra, o‘tgan yilda dunyo bo‘ylab 1,4 milliarddan ortiq xalqaro sayohatlar amalga oshirildi, bu esa 2023-yilga nisbatan 11 foizlik o‘sishni ko‘rsatadi. Turizm tarmog‘ining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 2024-yilda 10 foizga teng bo‘lib, umumiy qiymati 11,1 trillion AQSH dollarini tashkil etdi. Bu ko‘rsatkich 2019-yildagi rekorddan 7,5 foizga yuqori¹. Shu bilan birga jahonda iqtisodiy o‘sish, bandlik darajasining ortishi hamda xalqaro madaniy hamkorlikni mustahkamlashda ziyorat turizmini rivojlantirish muhim yo‘nalishga aylanmoqda.

Jahonda ziyorat turizmini rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan ilmiy tadqiqotlarning ustuvor yo‘nalishlari diniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan barqaror foydalanish modellarini ishlab chiqish, ziyoratchilarning xulq-atvorini tahlil qilish orqali maqsadli marketing strategiyalarini shakllantirish, infratuzilmaviy ta’minot va logistikani takomillashtirish, ziyorat turizmini mahalliy iqtisodiy tizimga integratsiyalashtirish orqali hududiy rivojlanishga ta’sirini baholash hamda raqamli texnologiyalar yordamida ziyorat tajribasini personallashtirish va boshqaruvni avtomatlashtirish mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan. Shu bilan birga, dinlararo muloqot va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ziyorat turizmining roli ham ilmiy izlanishlarda dolzarb yo‘nalish sifatida namoyon bo‘lmoqda.

¹ <https://www.unwto.org>

O'zbekistonda ziyorat turizmini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilib, qator huquqiy va strategik hujjatlar qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasining boy tarixiy-madaniy merosi, diniy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq muqaddas qadamjolari mavjudligi, mamlakatda ziyorat turizmini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Xususan, Buxoro, Samarqand, Toshkent kabi shaharlardagi muqaddas ziyoratgohlar ming yillik tarixga ega bo'lib, nafaqat mintaqaviy, balki jahon ziyorat turizmi xaritasida o'zining alohida o'rniga ega. O'zbekistonda 8200 dan ziyod madaniy meros obyektlari, 1257 ziyoratgoh mavjud bo'lib, shundan 1183 ta islomiy, 57 ta xristian pravoslav, 8 ta xristian rim-katolik va 9 ta budda ziyoratgohlari mavjud. Ularni saqlab qolish borasida keng qamrovli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bu esa O'zbekiston ziyoratgohlari hamda tarixiy madaniy yodgorliklarini turizm sohalari bilan uyg'unlashtirishni taqozo etmoqda. Shunga ko'ra, mamlakatimizda ziyorat turizmini rivojlantirish borasidagi vazifalarni samarali amalga oshirish, mavjud muammolarning ilmiy yechimlarini tadqiq etishga yo'naltirilgan tadqiqot ishlari dolzarb ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida", 2021-yil 9-fevraldagi PF-6165-son "Ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmonlari, 2023-yil 27-iyuldagi PQ-238-son "Turizm yo'nalishidagi islohotlarni yanada jadallashtirish va sohada davlat boshqaruvi tizimini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida", 2023-yil

26-apreldagi PQ-135-son "Respublikaning turizm salohiyatini jadal rivojlantirish hamda mahalliy va xorijiy turistlar sonini yanada oshirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 24-fevraldagi 100-son «Ichki va ziyorat turizmini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida», 2018-yil 15-fevraldagi 120-son «Muqaddas qadamjolar, ziyoratgoh, masjid va qabristonlarni

obodonlashtirish ishlarini samarali tashkil etish to'g'risida»², shu bilan birgalikda sohaga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlarda ko'rsatilgan vazifalarning ijrosini ta'minlashda mazkur dissertatsiya tadqiqotida ma'lum darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo'nalishlariga mosligi. Mazkur dissertatsiya ishi O'zbekiston Respublikasida fan va texnologiyalarni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri "Demokratik va huquqiy jamiyatni ma'naviy-axloqiy va madaniy rivojlantirish, innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish" konsepsiyasiga muvofiq amalga oshirilgan.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Turizm, shu jumladan, ziyorat turizmi sohasining nazariy asoslarini ishlab chiqishda xorijlik olimlar muhim hissa qo'shgan. Xususan, J. Makens, C.J. Bowen, P. Kotler, D. Lundberg, Ch.Y. Gee, D. Chey, M. Krishnamurthy kabi mutaxassislar o'z tadqiqotlarida turizm xizmatlarining shakllanish bosqichlari, mijozlar ehtiyojlari va xatti-harakatlari, turistik destinatsiyalarning jozibadorligi va xizmat sifati kabi masalalarni keng yoritganlar. Ularning ishlari ziyorat turizmi mahsulotining konseptual asoslarini tushunishda muhim manba hisoblanadi. Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) mamlakatlari ilmiy adabiyotlarida esa A.V. Babkin, K.A. Mazin, V.K. Yegorov, V.S. Senin, L.V. Baylagasov, M.I. Goppa, T.T. Xristov, N.I. Kabushkin, A.Yu. Aleksandrova, I.T. Balabanov, V.A. Kvartalnov, M.B. Birjakov singari olimlar turizm infratuzilmasini rivojlantirish, ziyoratchilar uchun xizmat ko'rsatish sifati va hududlarning turistik-resurs salohiyatidan samarali foydalanish masalalarini chuqur tahlil qilganlar. Ushbu tadqiqotlar ziyorat turizmining hududiy rivojlanishdagi o'rnini baholashda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

²Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 10.02.2021 y., 06/21/6165/0104-son; (Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 25.02.2021 y., 09/21/100/0169-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 15.01.2022 y., 06/22/52/0029-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 19.02.2022 y., 07/22/135/0148-son. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «2022-2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni // Yangi O'zbekiston. 2022 yil, 1 fevral. – № 22 (544).